

УДК 35.08:351

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2\(78\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-11)

Зоряна ЖУПАН

аспірантка кафедри публічного адміністрування,

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

zupanzorana@gmail.com

ORCID: 0009-0009-6128-8398

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Відзначено, що забезпечення національної безпеки є однією з найважливіших функцій будь-якої держави, оскільки воно гарантує захист інтересів та безпеки громадян, територіальної цілісності та суверенітету країни. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні інструменти. Інструменти публічного управління в контексті забезпечення національної безпеки включають в себе широкий спектр методів, процедур та політик, які спрямовані на виявлення, аналіз та реагування на потенційні загрози для безпеки держави.

Визначено, що шляхом аналізу державної політики та праць науковців, було виділені такі інструменти: державний контроль, створення інституційних механізмів, законодавче регулювання, стратегічне планування, форсайт, міжнародне співробітництво, громадянська активність.

Наголошено, що у ситуаціях кризи чи загроз для національної безпеки громадянська активність виявляється як ключовий фактор у мобілізації суспільства та подоланні негативних наслідків. Цей процес відіграє критичну роль у забезпеченні стабільності та безпеки в країні. Громадяни можуть активно взяти участь у різних аспектах відновлення та підтримки стабільності в умовах кризи. Вони можуть допомагати постраждалим, надаючи необхідну допомогу та підтримку. Це може включати матеріальну допомогу, волонтерську роботу, а також психологічну підтримку для тих, хто постраждав від кризової ситуації.

Підкреслено, що громадяни можуть взаємодіяти з урядовими та недержавними організаціями для спільної реалізації заходів з протидії загрозам. Вони можуть брати участь у розробці та впровадженні програм та проектів, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям або зменшення їхніх наслідків. Громадянська активність може виявитися в мобілізації громадської думки для підтримки урядових заходів та стратегій у сфері національної безпеки. Громадяни можуть виступати за необхідність прийняття певних заходів або висловлювати свою підтримку заходам, спрямованим на запобігання кризовим ситуаціям. Якщо в поданих контекстах українська нація мобілізувалася в умовах війни, то власне мобілізація до лав ЗСУ останні роки демонструє спад та небажання населення виконувати свій конституційний обов'язок.

Ключові слова: національна безпека, безпека, публічне управління, механізми публічного управління, євроінтеграція.

Zoriana Zhupan. MODERN INSTRUMENTS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN ENSURING NATIONAL SECURITY

It is noted that ensuring national security is one of the most important functions of any state, as it guarantees the protection of the interests and security of citizens, the territorial integrity and sovereignty of the country. Various tools are used to achieve this goal. Public administration tools in the context of ensuring national security include a wide range of methods, procedures and policies aimed at identifying, analyzing and responding to potential threats to the security of the state.

It was determined that by analyzing state policy and the works of scientists, the following tools were identified: state control, the creation of institutional mechanisms, legislative regulation, strategic planning, foresight, international cooperation, civic activity.

It is emphasized that in situations of crisis or threats to national security, civic activity appears to be a key factor in mobilizing society and overcoming negative consequences. This process plays a critical role in ensuring stability and security in the country. Citizens can actively participate in various aspects of recovery and maintaining stability in times of crisis. They can help victims by providing necessary assistance and support. This can include material assistance, volunteer work, as well as psychological support for those affected by the crisis. It is emphasized that citizens can interact with governmental and non-governmental organizations to jointly implement measures to counter threats. They can participate in the development and implementation of programs and projects aimed at preventing crisis situations or reducing their consequences. Civic activism can manifest itself in mobilizing public opinion in support of government measures and strategies in the field of national security. Citizens can advocate for the need to take certain measures or express their support for measures aimed at preventing crisis situations. If in the given contexts the Ukrainian nation mobilized in conditions of war, then the actual mobilization to the ranks of the Armed Forces of Ukraine in recent years demonstrates the decline and unwillingness of the population to fulfill their constitutional duty.

Key words: national security, security, public administration, public administration mechanisms, European integration.

Постановка проблеми. Найпершим інструментом визначимо державний контроль, який, відповідно до юридичних енциклопедій, представляє собою систематичну діяльність державних установ, спрямовану на уникнення, виявлення та припинення порушень, що суперечать установленим законодавством нормам та вимогам [6, с. 138].

Як вказують українські науковці, основна мета державного контролю як інструменту, спрямованого на забезпечення національної безпеки, полягає у здійсненні систематичних перевірок та спостережень з метою виявлення, попередження та припинення небажаної та протиправної активності будь-яких суб'єктів. Це спрямовано на забезпечення відповідності дій суб'єктів встановленим законодавчим нормам і вимогам з метою збереження безпеки та стабільності в державі [7, с. 9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій за означеною тематикою. Управлінська та контрольна діяльність є важливою складовою адміністративної діяльності. Означені проблемні аспекти сфери державного управління досліджували такі вчені, як В. Авер'янов, Д. Бахрах, В. Гаращук, А. Мамишев, Н. Нижник, О. Полінець, Л. Приходченко, І. Стефанюк, О. Сушинський та ін. Т. Маматова зосереджує значну увагу на теоретико-методологічних засадах реалізації функцій державного управління щодо надання публічних послуг, Г. Дмитренко розглядає фінансові та економічні важелі установи саме в здійсненні публічного контролю. У той же час, проблема визначення специфіки функціонального навантаження складових елементів системи внутрішнього контролю в державних органах залишається актуальною.

Мета статті – проаналізувати сучасні інструменти публічного управління у забезпеченні національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Науковці висувують припущення, що держави, які в минулому вважалися осередками сили та важливими засобами гарантування національної безпеки, нині відчують необхідність у розширенні своїх зв'язків із різноманітними світовими акторами. Поняття багатосторонності, якості та глибини відносин з неурядовими та транснаціональними організаціями (корпораціями) стають ключовими факторами, які визначають не лише національну, а й міжнародну безпеку.

У сучасних умовах глобалізації та паралельних процесів дезінтеграції і регіоналізації визначальним чинником для успішності будь-якої держави, у тому числі України, є належна розробка та ефективне втілення стратегії взаємодії з міжнародними об'єднаннями. Саме

у рамках таких об'єднань кожна держава має можливість здійснювати значущий внесок у забезпечення миру, стабільності та розвитку як на глобальному, так і на регіональному рівнях. Крім того, участь у міжнародних об'єднаннях надає можливість використовувати різноманітні інструменти міжнародного співробітництва та отримувати допомогу для успішної реалізації власних стратегічних цілей.

З огляду на постійну зміну геополітичного середовища та появу нових викликів у сфері безпеки, міжнародне співробітництво стає все більш важливим для кожної держави. Укладання міжнародних договорів та активна співпраця з іншими державами та міжнародними організаціями є стратегічними інструментами, які допомагають країні забезпечити свою національну безпеку у складному та змінному світі.

Передусім, міжнародні договори є ключовими засобами, які закріплюють правові зобов'язання між державами. Укладання таких договорів з іншими країнами дозволяє регулювати взаємини в різних сферах, що впливають на безпеку країни, такі як військова, економічна, екологічна, торговельна тощо. Наприклад, укладення договорів про мир, безпеку та демілітаризацію стає запорукою зменшення загрози війни та конфліктів між країнами.

Членство чи співпраця з міжнародними організаціями дозволяє країні мати доступ до різноманітних ресурсів, знань та досвіду, що сприяє покращенню власних здібностей у сфері безпеки. Ці організації створені для забезпечення міжнародного миру і безпеки та мають значний вплив на розвиток міжнародних стандартів та регулювання взаємин між країнами. Вони надають можливість координації зусиль з іншими країнами у вирішенні спільних проблем, таких як тероризм, збройні конфлікти, пандемії та інші загрози національній безпеці.

Міжнародне співробітництво, зокрема членство у міжнародних організаціях, є свого роду гарантом безпеки для держави та враховується для прикладу країнами-членами ЄС у власних стратегіях національної безпеки. Необхідним воно є і в умовах, якщо війна розпочалася. Так, досвід нинішньої російсько-української війни показує, що обидві сторони не здатні вести бойові дії без міжнародної підтримки (інше питання це вже те, що Україна проповідуючи демократичні ідеали, підтримують світовій демократії, тоді як агресора – диктаторські режими).

Відповідної позиції дотримуються і міжнародні організації. Висновки про неможливість самотужки протистояти сучасним комплексним загрозам та викликам, а також рекомендації, що стосуються необхідності розвитку

міжнародної кооперації та партнерства, стали стандартною складовою стратегічних документів держав та міжнародних організацій. Їх логічність та необхідність виявляються очевидними, аналогічно до розуміння складності практичної реалізації цих рекомендацій.

Контроль забезпечує ретельність та специфічність ухвалених рішень, мінімізує та унеможливорює незаконну діяльність. Таким чином, сутність державного контролю полягає у наступному:

- спостереженні за функціонуванням певного об'єкта контролю;
- отриманні об'єктивної та достовірної інформації щодо дотримання законності та дисципліни;
- застосуванні заходів для запобігання та виправлення порушень законності та дисципліни;
- виявленні причин та умов, що сприяють порушенням законності;
- прийнятті заходів щодо притягнення осіб, винних у порушенні законності та дисципліни, до відповідальності [8, с. 58].

Наукова література визначає такі види державного контролю: президентський, парламентський, судовий, контроль, який здійснюють окремі органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Президентський контроль є одним із ключових, особливо в умовах воєнного часу, коли Президент, будучи головним військовокомандувачем, перебирає на себе низку функцій з забезпечення національної безпеки. Відповідно до Конституції України «президентський контроль здійснюється з метою додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина». Президент має право приймати стратегічні рішення, спрямовані на забезпечення національної безпеки, такі як введення надзвичайного стану, розпорядження про мобілізацію та інші керівні рішення. Це дозволяє швидко та ефективно реагувати на потенційні загрози та виклики, що виникають у сфері безпеки.

Другим важливим аспектом президентського контролю є контроль над діяльністю різних контрольних органів. Президент має можливість утворювати та контролювати діяльність різних служб безпеки, військових та правоохоронних структур. Це дозволяє координувати дії різних відомств та забезпечувати взаємодію між ними для ефективного протидії потенційним загрозам та забезпечення національної безпеки.

Окрім того, Президентом створюють дорадчі, консультативні органи на які делегуються певні контрольні повноваження.

Також додамо, що Президент має можливість оцінювати ситуацію та рівень загроз національній безпеці на основі аналізу інформації, що надходить від різних джерел. Це дозволяє приймати обґрунтовані та обґрунтовані рішення щодо заходів, спрямованих на забезпечення безпеки країни.

Парламентський контроль здійснюється через парламент або його відповідні комітети. Зокрема поданий вид контролю зосереджений на діяльності КМУ, дотриманню бюджету тощо.

Парламент може утворити спеціальні комітети, які відповідають за контроль за різними сферами державної діяльності, включаючи сферу безпеки. Ці комітети можуть проводити розслідування та аудити для виявлення проблем та розробки рекомендацій. Окрім того, парламентарії мають право подавати запити до уряду щодо різних питань, включаючи ті, що стосуються національної безпеки. Це дає можливість звертатися до владних органів за інформацією та уточненням певних аспектів політики безпеки.

Судовий контроль являє собою діяльність судів України, засновану на Конституції та законах, щодо перевірки правомірності актів і дій органів управління, їх посадових осіб, з можливим застосуванням відповідних правових санкцій у випадках необхідності [9, с. 54]. Судовий контроль дозволяє виявляти, розслідувати та карати злочини, які можуть становити загрозу для національної безпеки, такі як тероризм, злочини проти державної безпеки, корупція та інші.

Суди здійснюють контроль над діяльністю владних органів та посадових осіб, включаючи виконавчу та законодавчу владу. Це дозволяє уникнути зловживань владою та недотримання закону, що сприяє збереженню стабільності та безпеки в країні.

Що стосується органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, то вони: забезпечують проведення цивільного контролю в рамках власних компетенцій, а також надають об'єктивну та вчасну інформацію Президенту України, ВРУ, КМУ, РНБО України щодо стану справ у відомчих органах сектора безпеки і оборони, а також повідомляють громадськість про ці аспекти [8, с. 60].

Окремо варто наголосити на державному контролі сфери інформаційної безпеки. Інформаційна безпека є важливим аспектом забезпечення національної безпеки в сучасному світі, де інформаційні технології відіграють вирішальну роль у всіх сферах суспільства. Контроль за медіа та інформаційним простором є ключовим інструментом у цьому процесі, оскільки

він спрямований на запобігання дезінформації, кібератак та інших загроз, що можуть порушити громадську стабільність та впливати на національний дух. Особливо це актуально в умовах, коли інша держава атакує українські території, як фізично, так в інформаційному полі.

Перш за все, дезінформація є серйозною загрозою для національної безпеки. Зловживання інформацією з метою зміни громадської думки, впливу на політичні процеси чи спотворення об'єктивної картини подій може призвести до дестабілізації суспільства та внутрішніх конфліктів. Контроль за медіа дозволяє виявляти та протидіяти таким спробам дезінформації, забезпечуючи об'єктивну та достовірну інформацію для громадськості.

Крім того, інформаційна безпека також стикається з загрозами кібербезпеки. Контроль за інформаційним простором передбачає виявлення та нейтралізацію кіберзагроз, а також розвиток відповідних заходів захисту інформаційних систем.

Наступним визначенням нами інструментом є законодавче регулювання. Ми не будемо зупиняти увагу на аналізі чинного законодавства, що було здійснено у підпункті 1.2, наголосивши лише на певних загальних аспектах в контексті національної безпеки.

Законодавство забезпечує правову стабільність та прогнозованість у сфері безпеки. Прийняття законів про оборону, безпеку, контррозвідку, кібербезпеку та інші відповідні акти надає чіткі правила та стандарти, які регулюють поведінку державних та недержавних суб'єктів у цих сферах. Це сприяє уникненню правового вакууму та конфліктів інтересів, забезпечуючи стабільність у функціонуванні системи національної безпеки. Ним також відбувається визначення повноважень та обов'язків державних органів, які забезпечують безпеку країни. Це включає закони про структури оборони, правоохоронні органи, спеціальні служби, які визначають їх функції, повноваження та механізми діяльності. Наприклад, законодавство може визначати процедури здійснення контррозвідувальної діяльності, механізми реагування на кіберзагрози або правовий статус військових формувань.

Також, законодавство регулює взаємодію з іншими суб'єктами в сфері безпеки. Це може включати законодавчі акти про міжнародне співробітництво, участь у військових альянсах, обмін інформацією з партнерами щодо кіберзагроз тощо. Такі акти встановлюють правила та процедури співпраці з іншими державами або міжнародними організаціями у сфері безпеки, що дозволяє забезпечити ефективність колективних відповідей на загрози.

Водночас наголосимо, що законодавство має важливе значення у забезпеченні прав людини та гарантій їх захисту у сфері національної безпеки. Воно визначає межі, за якими державні органи можуть здійснювати дії у цілях захисту безпеки, запобігання тероризму та інших загроз. Законодавство також забезпечує механізми контролю та забезпечення справедливого та пропорційного втручання в права громадян.

Ще одним інструментом який вважаємо за доцільне визначити створення інституційних механізмів, під якими згідно Ю. Сурміна ми розуміємо «сукупність інститутів, державних органів, організацій, які беруть участь у здійсненні управлінської діяльності» [11]. Створення спеціалізованих урядових агентств, комітетів, рад або центрів, які відповідають за координацію діяльності у галузі національної безпеки, є вагомим елементом інституційного управління безпекою країни.

Контроль виконання державної політики у сфері національної безпеки покладено на Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, а також на Раду національної безпеки і оборони України, які діють у межах своїх конституційних та законодавчих повноважень. Також цей список за потреби може бути розширений іншими дорадчими чи виконавчими органами, комітетами та робочими групами з конкретних питань тощо. Перелік може різнитися. Водночас, зважаючи на євроінтеграційні процеси відбувається адаптація посадових обов'язків органів влади, створення нових за європейським зразком.

Відповідні органи забезпечують централізовану координацію та керівництво діяльністю в сфері національної безпеки. Вони можуть бути відповідальними за планування, аналіз, розробку та виконання стратегічних заходів, спрямованих на запобігання загрозам та реагування на них. Вони забезпечують системний підхід до розв'язання проблем безпеки та координують діяльність різних відомств та організацій у цій області.

Інституційні механізми також можуть включати міжвідомчі комітети та робочі групи, які спеціалізуються на конкретних аспектах безпеки, таких як кібербезпека, боротьба з тероризмом, контррозвідка тощо. Ці органи забезпечують взаємодію та обмін інформацією між різними державними відомствами та структурами, що підвищує ефективність дії та реагування на виклики безпеки.

Стратегічне планування є доволі вагомим інструментом забезпечення національної безпеки. Стратегічне планування у публічному управлінні – це процес розробки та впровадження стратегій та довгострокових планів

дій, спрямованих на досягнення визначених цілей та задоволення потреб держави або організації в майбутньому. Цей процес включає аналіз зовнішнього середовища, визначення стратегічних пріоритетів, розробку конкретних стратегічних ініціатив та планів дій, а також моніторинг та оцінку їхньої реалізації.

Стратегічне планування є вирішальним аспектом розвитку та прогресу будь-якої нації. Воно передбачає встановлення довгострокових цілей, формулювання стратегій і реалізацію планів дій для досягнення бажаних результатів. Коли справа доходить до контексту незалежності нації, її безпеки, збереження кордонів, то стратегічне планування набуває додаткового значення. В цьому контексті воно стає запорукою створення дорожньої карти для країни щодо забезпечення своєї автономії, встановлення ефективного управління та створення середовища, сприятливого для сталого зростання.

1) Аналіз ситуації. Оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища, виявлення загроз та можливостей, визначення сильних і слабких сторін держави або організації.

2) Визначення місії та цілей. Формулювання місії (основної мети) та конкретних цілей, які необхідно досягти для виконання місії.

3) Стратегічне планування. Розробка стратегій та стратегічних ініціатив, які спрямовані на досягнення визначених цілей. Це може включати розробку планів дій, визначення ресурсів, необхідних для реалізації стратегій, а також визначення механізмів моніторингу та оцінки.

4) Реалізація. Впровадження стратегічних планів у життя, виконання конкретних заходів та ініціатив з метою досягнення цілей.

5) Моніторинг та оцінка. Систематичне відстеження виконання стратегічних планів, оцінка їхнього впливу на досягнення цілей та внесення необхідних коректив.

Стратегічне планування відіграє життєво важливу роль у забезпеченні безпеки та обороноздатності країни. Оцінюючи різноманітні сценарії та визначаючи вразливі місця, країна може розробити ефективні заходи для забезпечення безпеки своїх кордонів, убезпечення життєво важливих ресурсів та створення надійної системи захисту.

Комплексний стратегічний план є основою для координації дій різних силових структур та громадянських інститутів у відповідь на будь-які загрози. Він дозволяє розробляти та впроваджувати ефективні заходи з метою запобігання конфліктів, мінімізації ризиків та захисту національних інтересів.

Стратегічне планування також допомагає у встановленні пріоритетів та раціональному використанні ресурсів для забезпечення без-

пеки. Це означає не лише відповідну організацію військових сил, але і розвиток ефективних механізмів кіберзахисту, інтелектуального контррозвідування та дипломатичних зусиль.

Щоб забезпечити ефективне стратегічне планування незалежності, органи публічної влади у країні повинні розглянути такі найкращі практики:

- довгострокове бачення та цілі;
- залучення зацікавлених сторін;
- прийняття рішень на основі даних;
- оцінка ризиків і планування на випадок непередбачених ситуацій;
- адаптивне планування та безперервне оцінювання [12].

Кінцевим результатом стратегічного планування можемо відзначити створення Стратегії національної безпеки, які присутні практично у всіх європейських державах. Національні стратегії безпеки спрямовані на ідентифікацію потенційних загроз та визначення шляхів їх подолання. Стратегія національної безпеки сучасної держави – це національний план узгодженого використання всіх інструментів державної влади, як військової, так і невійськової, для досягнення цілей, які захищають і сприяють національним інтересам. Стратегія національної безпеки є основою для формування комплексу стратегічних документів планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації.

Наголосимо також, що в умовах діджиталізації публічної сфери, сфери оборони, інформаційної інфраструктури тощо Державна система стратегічного планування національної безпеки потребує певного удосконалення. Інформатизація вносить значні зміни в способи збору, аналізу та використання інформації. Тому важливо підвищити здатність збирати та обробляти великі обсяги даних з різних джерел, включаючи відкриті джерела, соціальні медіа, супутникові знімки та інші, що дозволить отримати більш повну картину потенційних загроз та вразливостей.

По-друге, необхідно розвивати аналітичні та прогностичні інструменти для ефективного аналізу великих обсягів даних та прогнозування можливих сценаріїв розвитку подій. Це допоможе забезпечити більш точне та оперативне прийняття рішень в умовах невизначеності.

Крім того, важливо забезпечити захист важливої інформації від кібератак та інших загроз. Це означає розробку та впровадження ефективних кіберзахисних стратегій, включаючи заходи з попередження, виявлення та реагування на кіберзагрози.

В контексті стратегічного планування, як окремий інструмент можемо визначити метод форсайту. Відповідно до наукової літератури, форсайт – це методологія технологічного прогнозування є сучасним підходом, який дозволяє аналізувати довгострокові наслідки впровадження технологій з урахуванням їх впливу на культурні, політичні, економічні та соціальні аспекти [12]. Поданий метод є одним з найпоширеніших у європейській практиці, тому публічній службі України, зважаючи на євроінтеграцію, доречно його опанувати. Особливо це є доречним тим установам, які причетні до національної безпеки.

Форсайт є процесуальним методом, фокусуючись на системі взаємодії та спілкування експертних груп, а не лише на результаті. Навпаки від прогнозування, він акцентує на впливі на майбутнє через активну діяльність людей. Враховує систему людської діяльності, спрямовану на формування майбутнього, тоді як прогнозування більше орієнтоване на об'єктивне майбутнє, незалежно від людських дій.

Форсайт відрізняється від інших методів наукового прогнозування шляхом активного залучення різних зацікавлених груп громадянського суспільства не лише до формування майбутнього сценарію, а й до впровадження передбачених змін. Він визнає схоластику у процесі розвитку суспільства, що передбачає неоднозначність та варіабельність майбутнього, а не тільки однозначний розрахунок. Форсайт опирається на експертні оцінки та судження, розширюючи коло учасників експертного співтовариства, що здійснює участь у процесі. Його особливістю є «широкий формат участі», де цінність не лише у фінальному продукті, а й у процесі взаємодії експертних груп.

Проте варто вказати, що метод форсайт є ефективним тільки в разі активної реалізації стратегічних дій, відповідно до результатів стратегічного прогнозування [3, с. 32–33; 2, с. 53].

Існують два основних напрями впливу форсайт-технологій на публічну політику:

- Форсайт використовується для інформування державного апарату та політичної еліти про актуальні тенденції та події в середовищі, яке постійно трансформується.

- Форсайт виступає як катализатор рефлексивних процесів взаємного соціального навчання серед державних службовців і політиків, сприяючи формуванню загальних уявлень щодо публічної політики [12].

Форсайт у сфері національної безпеки включає три етапи:

На першому етапі визначаються перспективні тренди науково-технологічного розвитку, які стосуються забезпечення публічної

безпеки. Ці тренди класифікуються за класерами, що охоплюють різні аспекти забезпечення публічної безпеки. Оцінюються перспективи цих технологій за такими критеріями, як їхній внесок у безпеку, ступінь міждисциплінарності, значущість для наукових досліджень та новизна для системи публічної безпеки.

На другому етапі тренди аналізуються для формування «картин майбутнього» та визначення актуальних тем для розробки сценаріїв та концепцій розвитку. «Картини майбутнього» відображають можливі шляхи розвитку та ступінь їхньої залежності від зовнішніх факторів.

На третьому етапі на основі «картин майбутнього» розробляються орієнтири для державної політики у сфері публічної безпеки. Визначаються сценарії можливого розвитку у чотирьох перспективних напрямках.

Дослідниця І. Крючкова у своїй роботі наводить цікавий приклад використання результатів форсайт-досліджень у формулюванні майбутніх стратегій та політичних пріоритетів у сфері досліджень щодо безпеки та загроз у суспільстві, яким є спільний дослідницький проект Європейського Союзу FP7 – European Security Trends and Threats in Society (ETTIS). Метою проекту було виявлення та оцінка можливостей для підвищення безпеки, покращення інформованості щодо ситуації, інформування про інвестиції та варіанти політики щодо безпеки у суспільстві. ETTIS спрямований на побудову всеосяжної європейської структури, яка може бути використана при формуванні оновленої концепції ключових елементів політики та пріоритетів у зазначеній галузі.

Дискусія над проблемами та розробка підходу ETTIS до визначення пріоритетів науково-дослідницьких робіт відбувалась за участі різноманітної групи експертів та представників, що формують політику, розробників програм, фахівців з планування науково-дослідницької роботи, дослідників майбутніх стратегій та розробок у сфері безпеки та суміжних галузях. Позитивним результатом проекту стало оновлення методології визначення пріоритетів наукових досліджень у галузі безпеки з урахуванням потенційних далекосяжних соціально-економічних ефектів, а також потенційних загроз, що вимагають постійного моніторингу як у контексті поточних проблем і рішень, так і у довгостроковій перспективі [1].

Як стверджують науковці, зовнішня допомога в основному відповідає законодавчо визначеним національним пріоритетам або

спрямовується на розв'язання найбільш актуальних проблем життєдіяльності суспільства. Ці напрями можуть бути визначені як:

1) Захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, а також недопущення втручання у внутрішні справи країни, що може здійснюватися через співпрацю з ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ.

2) Створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, збереження і зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку та підвищення рівня життя та добробуту населення. Цей напрямок може бути реалізований через співпрацю з МВФ, Світовим банком, СОТ, ОЕСР, МБРР, ЄБРР, МФК, ЄІБ, Енергетичним співтовариством, ОЧЕС.

3) Гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, що може здійснюватися залученням до співпраці ОБСЄ, Ради Європи, Венеціанської комісії, ЄС, Європейського суду з прав людини, Міжнародної амністії, Міжнародного комітету захисту прав людини.

4) Розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів, зміцнення політичної і соціальної стабільності, що реалізується за допомогою ООН, Світового банку, ЄС, ОБСЄ, Ради Європи, міжнародних фондів та окремих західних держав.

5) Забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження довкілля та раціональне використання природних ресурсів, що може бути досягнуто через співпрацю з ООН, Глобальним Екологічним Фондом, ЄС, ЄБРР, ЄІБ, ОБСЄ, НАТО, Північним інвестиційним банком, Північною екологічною фінансовою корпорацією.

6) Розвиток культури, моральних засад, інтелектуального потенціалу, зміцнення фізичного здоров'я суспільства, створення умов для розширеного відтворення населення, що може бути здійснене через співпрацю з ООН, Світовим банком, Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Міжнародною організацією праці, Радою Європи, ЄС, ОЧЕС, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ [5, с. 5].

До інструментів забезпечення національної безпеки варто віднести і громадянську активність. Значна частина європейських держав висувають громадян як одним із учасників побудови системи національної безпеки власної держави. Вони приймають рішення бо нагальним питанням, висловлюють позицію щодо міжнародних загроз. Водночас, до значної частини питань, розголошення яких шко-

дитиме національній безпеці, громадськість не має відношення. В українській же практиці, громадський контроль, громадські ініціативи та інші механізми втілення функцій та завдань громадянського суспільства найчастіше відбуваються у формальному доступу до інформації та в моніторингу ефективності діяльності органів державної влади. Особливо актуальним таке ставлення було до повномасштабного вторгнення, хоча і після нього громадськість більше акцентує увагу на недоліках управлінських органів, що суттєво шкодить національній безпеці в наявних реаліях.

Громадянське суспільство представляє собою складну мережу інституційних зв'язків, що визначається різноманітними соціальними та публічно-політичними взаємодіями, у яких виявляються та артикуються різні соціальні потреби, зокрема в сфері безпеки. Інститути громадянського суспільства, особливо в контексті їхньої взаємодії з органами державної влади, які несуть відповідальність за забезпечення національної безпеки, виступають важливим джерелом інформації щодо суспільних потреб і запитів у цій сфері. Ця взаємодія сприяє зближенню позицій та спільним пошукам ефективних рішень у забезпеченні безпеки національного рівня.

Громадянське суспільство може слугувати додатковим ресурсом, який органи державної влади можуть використовувати для підвищення рівня національної безпеки. Це обумовлено основними аспектами та характеристиками громадянського суспільства: по-перше, воно включає певну частину населення, що відрізняється високим рівнем політичної та правової культури та активною громадянською позицією. Громадянське суспільство забезпечує прямий діалог з органами влади, в тому числі в сфері національної безпеки, що може сприяти пошуку інноваційних форм управління державою з метою підвищення безпеки країни.

По-друге, громадянське суспільство виступає як носій системи цивілізаційних цінностей і відтворює вектор розвитку держави, що служить індикатором рівня державного управління. Інститути громадянського суспільства контролюють дотримання основних прав і свобод громадян та можуть виявляти ризики для національної безпеки, в тому числі шляхом моніторингу досяжності цілей розвитку держави.

По-третє, громадянське суспільство має здатність ефективно виявляти та реагувати на різноманітні прояви ризиків національної безпеки, зокрема внутрішньодержавного походження. Інститути громадянського суспіль-

ства активно захищають і відстоюють системи національних цінностей та здатні формувати необхідний рівень сприйняття громадськістю вектору розвитку державотворчих процесів [4, с. 15].

Активна участь громадян у прийнятті рішень у сфері національної безпеки сприяє покращенню якості цих рішень та підвищенню рівня їхньої легітимності. Громадянське суспільство може виступати як додатковий ресурс для уряду у виявленні потенційних загроз та розробці стратегій запобігання чи протидії ним.

Однак успішне залучення громадянського суспільства до процесів прийняття рішень у сфері національної безпеки вимагає створення сприятливих умов для активної участі. Це включає в себе забезпечення доступу до інформації, створення механізмів зворотного зв'язку між урядом і громадянами, а також розвиток механізмів громадського контролю за діяльністю влади в сфері національної безпеки.

За допомогою сучасних інформаційних технологій внутрішні комунікації громадянського суспільства стають організованішими і формують стійкі мережеві зв'язки, що виражають соціальний капітал. Ці мережі, з точки зору національної безпеки, представляють собою потенціал громадянського суспільства у сфері забезпечення його функцій. Зокрема, вони можуть оперативно впливати на громадянську позицію суспільства, впливати на суспільну свідомість та виявляти соціальні ризики.

Різноманітність громадянського суспільства дозволяє враховувати всі верстви суспільства, що значно підвищує ефективність реалізації

завдань, пов'язаних з забезпеченням національної безпеки України, які можуть бути делеговані державою.

Використання онлайн комунікацій та соціальних мереж громадянським суспільством дозволяє ефективно моніторити, виявляти та мінімізувати ризики у суспільстві, а також сприяти співпраці з урядовими органами для забезпечення національної безпеки та стабільності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Повертаючись до вищезначеного, в контексті національної безпеки в умовах воєнного стану існує потреба розуміння громадянами правдивої інформації та фейків, протидія їм та непоширення дезінформації. Дезінформація посилює падіння довіри до демократії та інститутів. Саме тому громадянська активність проявляється у фільтрації усього масиву даних, перевірки її (зокрема існують мережі фактчекінгу). Проте практика, зокрема відеофіксація роботи ППО українськими блогерами демонструє, що подібна громадянська активність лише формується.

Таким чином, нами досліджені наступні інструменти публічного управління у забезпеченні національної безпеки: 1) державний контроль; 2) створення інституційних механізмів; 3) законодавче регулювання; 4) стратегічне планування; 5) форсайт; 6) міжнародне співробітництво; 7) громадянська активність. Серед проаналізованих інструментів одне з ключових місць посідає стратегічне планування, результатом якого є створення Стратегії національної безпеки. Водночас, інші інструменти є не менш важливі, адже їх взаємодія допомагає забезпечити комплексний підхід до забезпечення національної безпеки.

Література:

1. Крючкова І. В. Форсайтінг, як інструмент визначення пріоритетів довгострокового розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. 67 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9556>
2. Habegger B. Strategic foresight in public policy: reviewing the experiences of the UK, Singapore and the Netherlands. *Futures*. 2010. № 42. P. 49–58.
3. Кірнос І. О. Форсайт як інструмент державного стратегічного планування. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 31–37.
4. Дроботов С. А., Громадянське суспільство і забезпечення національної безпеки української держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. т. 3, с. 14–18.
5. Національна безпека України крізь призму співробітництва з міжнародними організаціями. *Національна безпека і оборона*. 2013. № 6. С. 3–6.
6. Юридична енциклопедія. Том 2; заг. ред. Ю. С. Шемчушенка. Київ : «Українська енциклопедія», 1999. 744 с.
7. Бутинець Ф. Ф., Виговська Н. Г., Малюга Н. М., Петренко Н. І. Контроль і ревізія. Житомир : ПП «Рута», 2009. 544 с.
8. Орленко В. Характеристика державного контролю як інструменту забезпечення національної безпеки в Україні: теоретичний аспект. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 3 (69). С. 57–62.
9. Гонак І. Державний контроль як інструмент забезпечення національної безпеки в умовах зростання інтенсивності економічного суперництва. *Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал*. 2018. Вип. 1.

10. Сурмін Ю. П. Предмет державного управління. Енциклопедичний словник з державного управління. За ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
11. Strategic planning : Guide for Managers. United Nation, 2016. 15 p.
12. Foresight Manual : Empowered Futures for the 2030 Agenda. Singapore : UNDP Global Centre for Public Service Excellence, 2018. 50 p.
13. Купрій Т. Г., Коцур В., Семенець-Орлова І., Шкляр Н., Дракохруст Т., Березовська-Хміль О. Security issues on the European continent in conditions of russia's aggression against Ukraine. Revista De Gestão Social E Ambiental, 2023, (6), 1–12.
14. Radchenko O., et al. Mental and Value Features of Ukrainian Society in the Context of “Civilizations Clash” as the Main Object of Information War in Ukraine. In: National Security Drivers of Ukraine: Information Technology, Strategic Communication, and Legitimacy. Cham: Springer Nature Switzerland, 2023. p. 301–316.

Дата надходження статті: 18.06.2025

Дата прийняття статті: 30.06.2025

Опубліковано: 01.10.2025